

Het roer gaat om

AUTEUR Zef Hemel

De laatste pagina van AGORA wordt vanaf heden gevuld door een wisselcolumn genaamd 'Vrije Ruimte'. Een prominent figuur uit de ruimtelijke sector kan hier in 700 woorden zijn visie, onvrede of verbazing uiten. Eenmalig en zonder restricties.

Ambtelijke molens malen traag. Geen hypes derhalve bij de rijksoverheid. Den Haag is nu al bijna twintig jaar bezig met het ontwikkelen van een nieuwe sturingsfilosofie voor ruimtelijk beleid. Stapje voor stapje wordt invulling gegeven aan het motto 'centraal wat moet, decentraal wat kan'. Men is, anders gezegd, vooral bezig met de eigen positie. Wat er dan centraal precies moest worden geregeld, bleef lang onduidelijk. Regelmatig viel het toverwoord 'selectiviteit'. Vanuit het land leek het echter alsof alles nog steeds in Den Haag werd bedisseld, daar ging men immers over de regeltjes en het geld. Die tijd lijkt voorbij. De departementale shuffle heeft ten slotte duidelijkheid verschaft. Op dit moment wordt er schoon schip gemaakt. De ruimtelijke inrichting van dit land wordt weer aangestuurd door de infrastructuur, zo valt te lezen in de nieuwe Structuurvisie. Bereikbaarheid wordt gezien als de structurerende kracht. Is dit nieuw? Nee, het is alsof we vijftig jaar worden terug gezet in de tijd. Op het hoogtepunt van het naoorlogse Modernisme werd immers ook mobiliteit gezien als een ruimtelijk bepalende kracht - automobilitéit dan met name. 'Nederland leefbaar, bereikbaar, veilig'. Voor een departement van Waterstaat mag het een geschikte spreuk lijken, voor de ruimtelijke inrichting van Nederland kan je er weinig mee, zeker als die leefbaarheid wordt omschreven als 'het versterken van de ruimtelijk-economische structuur'.

Het roer gaat om. Maar niet omdat zoveel ruimtelijk beleid zal worden gedelegeerd naar de provincies. Met de introductie van het begrip 'MIRT (Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport)-regio's' houdt het rijk immers de regie. Tweejaarlijks moeten alle regio's bij het Haagse departement verschijnen om over hun 'gebiedsagenda' te praten. Dit wekt centralisatie in de hand. Zodra het rijk aan de regio vraagt een gebiedsagenda te maken, moeten gemeenten met elkaar tot een vergelijk komen, anders missen ze de boot. Op regionaal niveau werkt dit opportunisme in de hand, berekenend gedrag, onderlinge wedijver, eigen projecten naar voren schuiven, de hele taxonomie van machiavellistische manipulaties. De energie is niet positief. De inhoud staat niet voorop. Geen goede basis voor regionale samenwerking. Een tweede effect betreft het onbedoeld buitensluiten van burgers en private stakeholders. Door het MIRT-overleg is de focus op de overlegcircuits binnen en tussen de bestuurslagen gericht. De energie zit niet in het communiceren met de burgers. Dat heet 'bestuurlijke drukte'.

Een derde effect is het maar al te bekende verschijnsel van het overvragen. Dat begint al met het opbieden tegen andere regio's. De gebiedsagenda wordt een wensenlijstje van dikwijls peperdure projecten. In de MIRT-systematiek zijn mechanismen ingebouwd die overvragen moeten tegengaan. Ze leiden tot onzuivere reacties. De eis van ruimtelijke samenhang ontlokt een ruimtelijk beeld van geclusterde infrastructuurprojecten. De eis van een duidelijke scope en zicht op financiering heeft het effect dat juist de duurste projecten komen bovendrijven. En meebetalen resulteert in het zoeken naar extra verdien capaciteit elders. Dus zal er uiteindelijk toch weer door het rijk naar de 'verdelende rechtvaardigheid' worden gegrepen. Zulk onvolwassen gedrag wordt deels door het MIRT-traject zelf uitgelokt. Het zit er als het ware ingebakken.

Een vierde effect betreft de dominantie van de infrastructuurplanning. Niet de ruimtelijke ontwikkeling blijkt in het MIRT voorop te staan, maar de infrastructuur. Alleen bij die laatste is namelijk geld te halen. Die houdt daardoor onverminderd vast aan haar eigen netwerklogica, terwijl zij haar infrastructuurvoorstellen met ruimtelijke argumenten onderbouwt. Dat is de omgekeerde wereld.

Gevolg van dit alles is dat de energie van de regionale bestuurders allerm minst op de eigen regionale opgave wordt gericht. Een vervelende bijkomstigheid is dat stedelijke regio's nog feller met elkaar concurreren en de betrokken departementen proberen te paaien. Intern is sprake van grote bestuurlijke drukte. Extern heerst een ijzige stilte. Oprechte regionale samenwerking wordt op die manier door het rijk in de weg gestaan.

Is er een alternatief? Jazeker. Ondanks het rijk is regionale samenwerking de afgelopen jaren sterk gegroeid. De stedelijke regio's hebben zich van onderop georganiseerd. Dat gebeurt overal in de wereld. Steden doen er weer toe. Daarom zou het rijk de steden zeggenschap over hun eigen ruimtelijke toekomst moeten geven, inclusief de daarbij behorende budgets. Wat het beweert, zou het nu ook in praktijk moeten brengen. Harmonieuze regionale samenwerking ontstaat wanneer de volle verantwoordelijkheid in de stedelijke regio wordt gelegd. Pas dan gaat het roer ècht om.

Zef Hemel (z.hemel@dro.amsterdam.nl) is adjunct-directeur bij de Dienst Ruimtelijke Ordening Gemeente Amsterdam.